

Savaş EĞİLMEZ ^{ID}
Metin BİLAL ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Erzurum,
Türkiye

Atatürk University, Literature
Faculty, Department of History,
Erzurum, Turkey

Tuğlukşahlar Hanedanlığı'nın Başkentleri

Capitals of the Tughluqshahs Dynasty

Öz

Müslüman Türk kültürünün Hindistan coğrafyasında yayılmasına katkı sağlayan Delhi Türk Sultanlıkları'ndan biri de Tuğlukşahlar Hanedanlığı'dır. Bu hanedanlık Halaçların tarih sahnesinden çekilmesi üzerine onların hâkim olduğu topraklar üzerinde devletlerini tesis etmişlerdir. Devletin kurucusu Giyâseddin Tuğluk Şah bir yandan Hint ricaliklerini egemenliği altına almaya çalışırken diğer yandan da Tuğlukâbâd adı verilen yeni şehrin inşasıyla meşgul olmaktadır. Sultan bu şehri bayındır hale getirdikten sonra hanedanlığın merkezini buraya taşımış ve saltanatı boyunca devleti buradan yönetmiştir. Giyâseddin Tuğluk Şah'tan sonra hanedanlığın başına oğlu Muhammed bin Tuğluk Şah geçmiştir. Onun zamanında da hanedanlığın başkenti önce Devletâbâd'a sonra kuraklıkların meydana gelmesi sonucu Ganj Nehri kenarında bulunan Sargadvârî'ye taşınmıştır. Muhammed bin Tuğluk'un ardından tahta geçen Firuz Şah da amcası ve kuzeninin izinden giderek Firuzâbâd adında yeni bir şehir inşa etmiş ve hanedanlığın merkezini buraya taşımıştır. Firuz Şah'ın ardından da oğlu Nâsireddin Muhammed Şah Câliser'de Muhammedâbâd adında bir şehir inşa ettirmiş ve bir süreliğine devleti buradan yönetmiştir. Bu çalışmada Tuğlukşahlar Devleti'ne payitahtlık yapan Delhi, Tuğlukâbâd, Devletâbâd, Sargadvârî, Firuzâbâd ve Muhammedâbâd şehirleri hakkında etraflıca bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tuğlukşahlar Devleti, Delhi, Tuğlukâbâd, Devletâbâd, Firuzâbâd

ABSTRACT

One of the Delhi Turkish Sultanate, which contributed to the spread of Muslim Turkish culture in the Indian geography, is the Tughluqshahs Dynasty. After the Khaljis withdrew from the stage of history, the Tughluqshahs established their state on the lands they dominated. Giyâseddin Tughluq Shah was on the one hand trying to dominate the Indian rajahships and on the other hand was busy with the construction of the new city called Tughluqabad. After the Sultan made this city on a improve, he moved the center of the dynasty here and ruled the state from here during his reign. After Giyâseddin Tughluq Shah, his son, Muhammed bin Tughluq Shah became the head of the dynasty. In his time, the capital of the dynasty was first moved to Davlatabad and then to Sargadvari, located on the banks of the Ganges River, as a result of droughts. Firuz Shah, who took the throne after Mohammed bin Tughluq, built a new city called Firozabad and ruled the state from there. After Firuz Shah, his son Nasireddin Muhammad Shah had a city built in Câliser called Muhammedâbâd and ruled the state from there for a while. In this study, it was tried to give detailed information about the cities of Delhi, Tughluqabad, Davlatabad, Sargadvari, Firozabad and Muhammadabad, which were the capital of the State of Tughluqshahs.

Keywords: State of Tughluqshahs, Delhi, Tughluqabad, Davlatabad, Firozabad

Giriş

Karavna Türklerinden Gazi Melik¹ 1320 yılında Halaç Hanedanlığı'na son vererek Tuğlukşahlar Devleti'ni kurmuştu. Böylece Tuğlukşahlar Hanedanlığı Delhi merkez olmak üzere tarih sahnesinde yerini almıştı.

² Giyâseddin unvanıyla tahta çıkan Gazi Melik, devletin gelişmesi için her alanda yenilikler yapmıştı. Sultan yeni kurduğu devleti sağlam temeller üzerine oturtuktan sonra Tuğlukâbâd adında yeni bir şehir inşa ettirmişti. ³ Saltanatı boyunca Tuğlukâbâd'ı bayındır hale getirmek için mücadele veren Giyâseddin Tuğluk Şah 1325 yılında Afganpûr (افغان پور) da köşkün çökmesi sonucu hayatını kaybetmişti. ⁴

Giyâseddin Tuğluk Şah'ın ölümü üzerine varisi yaptığı oğlu Fahreddin Cuna Şubat 1325 başkent Tuğlukâbâd'da "*Muhammed bin Tuğluk*" unvanıyla hanedanlığın başına geçmişti. ⁵ Muhammed bin Tuğluk

Bu çalışma "Tuğlukşahlar Devleti" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 03.07.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 13.09.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Metin BİLAL
E-posta: metinbilal61@hotmail.com

Atf: Eğilmez, S., & Bilal, M. (2022).
Tuğlukşahlar Hanedanlığı'nın Başkentleri.
Turcology Research, 73, 116-125.

Cite this article: Eğilmez, S., & Bilal, M.
(2022). Capitals of the Tughluqshahs
Dyn. *Turcology Research*, 73, 116-125.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

- 1 İbn Battûta, Melik Tuğluk'un Multan'da bir caminin mahfilinde bulunan kitabesinde "Ben 29 defa Tatar'la savaştım, onları yenilgiye uğrattım; Gazi Melik adını aldım" ibaresi yazdığını belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi, çev. (A. Sait Aykut), cilt II, YKY, İstanbul 2000, s. 639.
- 2 Ziyâeddin Berenî, Târîh-i Firûzşâhî, tas. Mevlâî Seyyid Ahmed Han Sahib, Kaltûta 1862, s. 419-23; Yahya bin Ahmed bin Abdullah Sirhindi, Târîh-i Mübârekşâhî, (İng çev. K. K. Basu), Baroda 1932, s. -92-3; Hâce Nizâmeddin Ahmed Herevî, Tabakât-ı Ekberî, (İng çev. B. De), Calcutta 1927, s. 208; Sukhdev Singh, The Muslims of Indian Origin During the Delhi Sultanate, Aravali Books International, New Delhi 2005, s. 143-44; Agha Mahdi Husain, Tughluq Dynasty, Thacker Spink & CO., Calcutta 1933, s. 16; Salim Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", Türkler Ansiklopedisi, cilt 7, Ankara 2002, s. 714; Ziyâeddin Berenî, Târîh-i Firûzşâhî (İng. çev. İshitiyaq Ahmad Zilli), Primus Books, 2015, s. 257-60.
- 3 Berenî, 442; Nizâmeddin Ahmed, 208-11; Muhammed Kâsım Hinduşah Firişte, Târîh-i Firişte, İng. trc. John Briggs, History of the Rise of the Muhammadan Powar of India, London 1829, s. 229-31; İbn Battûta II, 612; Cönce, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, 714; Erdoğan Merçil, Mülüman -Türk Devletleri Tarihi, TTKY., Ankara 2006, s. 330.
- 4 Sirhindi, 97-98; Nizâmeddin Ahmed, 214-5; Berenî, 278; Firişte, 234-5; Parasad, 38; İbn Battûta II, 643-4; R. C. Majumdar "Ghiyas-ud-din Tughluq" The Delhi Sultanate, Bombay 1960, s. 58; Banarsi Parasad Saksena, "Ghiyasuddin Tughluq" A Comprehensive History of India, V. Volume, Delhi 1970, s. 476-480; A. L. Srivastava, The Sultanate of Delhi, Agra 1950, s. 187-89; Y. Hikmet Bayur, Hindistan Tarihi, cilt I, TTKY., Ankara 1946, s. 322-3; T. W. Haig, "Giyâsüddin Tuğluk" MEB. İA., cilt 4 İstanbul 1964, s. 781-2; Enver Konukçu, "Giyâseddin Tuğluk" DİA., cilt 14, İstanbul 1996, s. 60-1; S. Haluk Kortel, "Tuğluklular", DİA., cilt 41, İstanbul 2012, s. 333; N. R. Farooqî, "Delhi Sultanlığı", DİA., cilt IX, İstanbul 2002, s. 130.
- 5 Berenî, 456; Nizâmeddin Ahmed, 215; Sirhindi, 99; Firişte, 235; Husain, Tughluq Dynasty, 103; Agha Mahdi Husain, The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq, Luzac & CO., London 1938, s. 88; Prasad, 56; R. C. Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", The Delhi Sultanate, Bombay 1960, s. 61; K. A. Nizami, "II. Sultan Muhammad bin Tughluq" A Comprehensive History of India, V. Volume, Delhi 1970, s. 485; Srivastava, 189; Cönce, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, 714; T. W. Haig, "Muhammad II.", MEB. İA., cilt VIII, İstanbul 1979, s. 471; P. Jackson, "Muhammad B. Tughluk", EI2, cilt VII, Leiden - New York 1993, s. 411-2; Kortel, Tuğluklular, 333.

sultan olduktan bir süre sonra Deogir şehrinin ismini Devletâbâd olarak değiştirmiş ve devletin merkezini Delhi'den buraya taşımıştı.⁶ Ayrıca Hindistan'da şiddetli kuraklıkların yaşanması sonucu Muhammed bin Tuğluk maiyetiyle Sargadvarî'ye göç etmiş ve bir süreliğine devleti buradan yönetmişti.⁷

Muhammed bin Tuğluk'un 20 Mart 1351 tarihinde vefatın üzerine Sipahsalar Recep'in oğlu Firuz Şah 23 Mart 1351'de tahta çıkmıştı.⁸ Sultan Firuz Şah amcası Gıyâseddin Tuğluk Şah ve kuzeni Muhammed bin Tuğluk Şah'ın izinden giderek Cûn Nehri kıyısında Firuzâbâd adında yeni bir şehir inşa etmiş ve devletin merkezini buraya taşımıştı.⁹

Sultan Firuz Şah'ın 20 Eylül 1388 tarihinde vefat etmesinin ardından hanedanlık şehzadeler arası taht mücadelelerine sahne olmuştu. Tuğlukşahlar Devleti'nin içine düştüğü bu durumu yakından takip eden Emîr Timur 1398 yılında Hindistan üzerine sefere çıkmıştı. Geçtiği güzergâhı yakıp yıkan Emîr, Tuğlukşahlar Devleti'ne de ağır bir darbe vurmuştu. Bunun neticesinde hanedanlık bir daha toparlanamayarak 1414 yılında tarih sahnesinden çekilmişti.¹⁰

Tuğlukşahlar Hanedanlığı'nın Başkentleri

Delhi

Delhi (دہلی) Hindistan'da hâkimiyet kurmuş Türk devletlerinde olduğu gibi günümüzde de Hindistan'ın vazgeçilmez başkenti olmuştur. Delhi Türk tarihinde bir Ötügen, Rey, Nişabur ve İstanbul gibi büyük bir öneme sahiptir.¹¹ Orta Hindistan'ın kuzeyinde Ganj Nehri'nin kollarından Yuma Nehri'nin batı yakasında kurulmuştur. İslam kaynaklarında Dihli (دهلی) olarak geçen şehrin ismini M. Ö. I. yüzyılda bölgede hüküm süren Raca Dhilu'nun adından aldığı ileri sürülmektedir.¹²

Delhi'nin Müslüman Türk tarihi açısından önem kazanması 1192 yılında Sultan Kutbeddîn Aybeg tarafından fethedilip başkent yapılmasıyla başlamaktadır.¹³ Bu tarihten itibaren muayyen zamanlarda kurulan hanedanlıklar Delhi'nin gelişmesine ve önemli bir şehir statüsüne kavuşmasına katkı sağlamışlardır.¹⁴ Günümüzde Delhi tabiri yedi ayrı şehrin birleşiminden oluşan ve oldukça geniş bir alanı kapsayan bölge için kullanılırken Tuğlukşahlar Devleti döneminde daha çok Lâlkot ve Kıl'a-i Rây Pithorâ'yı kapsayan alana denilmektedir. Delhi'yi oluşturan diğer şehirler ise Siri, Tuğlukâbâd, Cihânpenâh, Firuzâbâd, Purânâ Kıl'a ve Şahcihanâbâd'tır.¹⁵ Bu şehirlerden Tuğlukâbâd, Cihânpenâh ve Firuzâbâd Tuğlukşahlar Hanedanlığı döneminde inşa edilmiştir.¹⁶ Delhi dönemin tarihçilerinin eserlerinde ve sultanların bastırıldığı paralarda "*Hazret-i Delhi* (حضرت دہلی)", "*Dârü'l-Mülk-i Delhi* (دار الملک دہلی)" ve "*Bilâd-i Memâlik-i Delhi* (بلاد ممالک دہلی)" gibi isimlerle anılmaktadır.¹⁷

Delhi'nin etrafı 11 arşın genişliğindeki surlarla çevrilmişti. İbn Battuta'ya göre bu surların dünyada eşi benzeri yoktu. Bu surlar içerisinde gece bekçilerinin ve kapı muhafızları beklemesi için odalar inşa edilmişti. Ayrıca yiyecek ambarları, mancınıklar ve ra'âdeler bu odalarda muhafaza edilmekteydi. Surlar piyade ve süvari birliklerinin şehrin bir ucundan diğer ucuna ulaşmalarına da uygun yapılmıştı. Şehir tarafına bakan kemerler ışıklandırılmıştı. Surların alt kısmı taştan üst kısmı da tuğladan inşa edilmişti. Surlar üzerinde bulunan Surlar üzerinde bulunan burçların sayısı fazla ve aralarındaki mesafede azdı.¹⁸ Yine aynı müellife göre Delhi şehrinin 28 kapısı bulunmaktaydı. *Badâun Kapısı*: Şehrin en büyük çıkış kapısıdır. *Mindevey Kapısı*: Tahıl çarşısına çıkmaktadır. *Gül Kapısı*: Bağ ve bahçelere çıkmaktadır. *Şah Kapısı*: Adını bir şahıstan almıştır. *Bâlem Kapısı*: Adını Bâlem köyünden almıştır. *Gazne Kapısı*: Horasan bölgesinde bulunan Gazne şehriden almıştır. *Becâl İsa Kapısı*: Bu kapı Delhi mezarlığına açılmaktadır. Bu kapılar seyyahın bahsettiği 28 kapıdan birkaçıdır.¹⁹

Devlet işlerinin yürütüldüğü, hükümdarların saraylarının bulunduğu ve hanedanlıkların başkenti Delhi'ydi. Tuğlukşahlar Hanedanlığı döneminde Gıyâseddin Tuğluk Şah, Muhammed bin Tuğluk Şah ve Firuz Şah gibi sultanlar kendilerine yeni şehir inşa etmiş ve payitahtlarını bu şehirlere taşımışlardır. Ancak Delhidevletin en önemli merkezi olma özelliğini korumuştur. Şehzadeler Delhi dışında tahta çıkmış olsalar dahi bir süre sonra Delhi'ye gelerek burada da tahta çıkmışlardır. Örneğin Muhammed bin Tuğluk babası Gıyâseddin'in Afganpûr'da vefat etmesi üzerine başkent Tuğlukâbâd'da tahta çıkmıştı. Ancak Muhammed bin Tuğluk 40 gün sonra Delhi'ye gelerek resmî törenle burada da tahta oturmuştu.²⁰ Ayrıca Muhammed bin Tuğluk'un ani ölümüyle Ganj Nehri kıyısında sultanlığını ilan eden Firuz Şah,

- 6 Berenî, 473; Sirhindi, 104; Nizâmeddin Ahmed, 218-9; Husain, The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq, 88; Husain, Tughluq Dynasty, 161-2; Bayur, 324; Firişte, 241-42; S. A. H. Haqqi, The Turkish Impact on India the First Phase, (Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem, Türk çevr. Dr. Yuluğ Tekin Kurat), Middle East Technical Uni. Ankara 1984, s. 33-4; Jackson, Muhammad B. Tughluq, 412; Kortel, Tuğluklular, 333-4; Haig, Muhammad II, 471.
- 7 Berenî, 485; İbn Battûta II, 709; Husain, The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq, 165; Nizâmeddin Ahmed, 224-5; Sirhindi, 111-2; Kortel, Tuğluklular, 334; Khurram Kadir, "Public Opinion in Pre-Modern Times, Muhammad Jauna Bin Tughluq : The Genesis of a Zâlim Sultan Part IV", Quarterly Journal of Pakistan Historical society, vol LX, No. IV October-December 2012, s. 39-40.
- 8 Şems-i Sirâc Afif, Târîh-i Firuzsâhî, (ed. Maulavi Vilayat Husain) Calcutta 1891, s. 47; Nizâmeddin Ahmed, 239-41; Berenî, 325; Sirhindi, 121; Firişte, 256-7; Jamini Mohan Banarjee, History of Firuz Shah Tughluq, Delhi 1967, s. 18; Orhan Fuad Köprülü, "Firuz Şah Tuğluk", DİA, cilt XIII, İstanbul 1996, s. 141; Şems-i Sirâc Afif, Târîh-i Firuzsâhî (İng trc. ve ed. H. M. Elliot and John Dowson, Susil Gupta India) Calcutta 1953, s. 10; M. Fuad Köprülü, Firuz-Şah Tuğluk", MEB, İA., cilt IV, İstanbul 1964, s. 666; Kortel, Tuğluklular, 334; Cöçce, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, 715; Bayur, 329.
- 9 Afif, 134-5; Nizâmeddin Ahmed, 245; Sirhindi, 129; Firişte, 260; Husain, Tughluq Dynasty, 400; R. C. Majumdar, "Firuz Shâh", The Delhi Sultanate, Bombay 1960, s. 91; Banarsi Parasad Sakasena, "Firuz Shah Tughluq", A Comprehensive History of India, V. Volume, Delhi 1970, s. 587.
- 10 Nizâmeddin Ahmed, 255-91; Sirhindi, 148-86; Firişte, 267-92; Majumdar, Firuz Shâh, 97; R. C. Majumdar, "The Successors of Firuz Shâh", The Delhi Sultanate, Bombay 1960, s. 110-114; R. C. Majumdar, "The Invasion of Timûr and the end of the Tughluq Dynasty", The Delhi Sultanate, Bombay 1960, s. 116-23; Muhammad Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq" A Comprehensive History of India, V. Volume, Delhi 1970, s. 620-29.
- 11 Salim Cöçce, "Şemsi Melikler", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (Basılmamış Doktora tezi) Elazığ 1986, s. 16.
- 12 Henry Hardy Cole, The Architecture of Ancient Delhi, Published by the Arundel Society, London 1872, s. 13; Khalîq Ahmed Nizami, "Delhi", DİA, cilt 9, İstanbul 1994, s. 126; H. C. Farshawe, "Delhi", IA, İstanbul 1977, s. 509.
- 13 Cöçce, Şemsi Melikler, 17; Kortel, Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât (1206-1414), 87.
- 14 H. Sharp, Delhi its story and Buildings, Oxford Uni. Press, London 1921, s. 11; Cole, 16-17.
- 15 Nizami, 126.
- 16 Cole, 17-9; Sharp, 12.
- 17 Kortel, Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât (1206-1414), 88; Wright, 111-154; Poole, 50-90; Berenî, 468.
- 18 Battuta, 613.
- 19 Battuta, 613.
- 20 Berenî, 456; Nizâmeddin Ahmed, 215; Firişte, 235; Sirhindi, 99; Husain, Tughluq Dynasty, 103; Husain, The rise and Fall Muhammad bin Tughluq, 88.

Delhi'ye döndükten sonra burada da resmî törenle tahta çıkmıştı. ²¹ Afif'in verdiği bilgiye göre sultanın Delhi'de "Köşk-i Hümayun" adında bir köşkü vardı.²²

Muhammed bin Tuğluk Delhi'de tahta çıktıktan sonra adet gereği babasının sarayını terk etmiş ve Tuğlukâbâd'ın güneyinde Adilâbâd adında bir şehir inşa etmişti. Burası büyük bir şehir olmayıp sultana ait köşklerin bulunduğu küçük bir kale şehriydi. ²³ İbn Battûta'nın verdiği bilgiye göre Muhammed bin Tuğluk'un Delhi'de köşküne "Dâr-ı Serâ" denilmekteydi. ²⁴ Seyyahın bahsettiği bu köşk muhtemelen Adilâbâd'daydı. Ayrıca sultan Siri ile Kila Ray Pithora arasında Cihânpenâh adında yeni bir şehir inşa etmişti. Burası daha çok Eski Delhi ile Siri'nin etrafının güçlendirilmesiyle oluşmuştu. Toplamda 13 kapısı bulunmaktaydı (Harita 1). ²⁵

Muhammed bin Tuğluk döneminde bir süre Delhi canlılığını kaybetmişti. Çünkü Muhammed bin Tuğluk Şah hanedanlığın başkentini Delhi'den Devletâbâd'a nakletmiş ve Delhi ahalisini de buraya göçe tabi tutmuştu. ²⁶ Sultanın bu hareketi Delhi'yi harabeye çevirmişti. Bundan ötürü dönemin vakanüvisi Ziyâeddin Berenî Târîh-i Firuzşahî adlı eserinde Muhammed bin Tuğluk'un bu tutumunun yanlış olduğunu vurgulayarak sultanı eleştirmişti. Berenî, Delhi'nin 160-170 yıldan beri bayındır hale getirildiğini belirtirken bu yönüyle de Bağdat ve Mısır ile yarışabilecek konumda olduğunu vurgulamaktaydı. ²⁷

Muhammed bin Tuğluk döneminde Delhi'de kadılık yapan İbn Battûta da sultanın Delhi'yi harabeye çevirdiğini kaydetmektedir. Seyyah sultanın Delhi ahalisini Devletâbâd'a nakletmesinin amacını da şöyle açıklamaktadır:

"Ahalî birtakım kâğıtlara Hükümdarı kötöleyen, sin-kafli ifadeler yazıyor, bunlara mühür vurup zarfın üstüne; "Cihan Hükümdarının Baş Adına! Bunu Ondan Başka Kimse Okumaya!" şeklinde bir cümle konurup geceleyin büyük salonun camından içeri atıyorlardı. Sultan kâğıtları eline alınca yakası açılmadık nice sövgülerle karşılaşır kuduruyordu! Bu yüzden Delhi'yi harap etme sevdasına düştü. Gereken para neyse ödeyerek şehir halkından bütün evleri ve daireleri satın aldı! Sonra herkesin Devletâbâd şehrine göçmelerini emretti. Ahali ilkin bu emre uymak istememişse de sultanın tellâlları üç gün içinde şehirde hiç kimsenin kalmaması gerektiğini duyurunca büyük bir kısmı çarnaçar göçtü şehirden. Milletin bir bölümü de evlerde gizlendi. Sultan şehirde kalanların aranmasını emredince köleler sokakta biri kör diğeri yatalak iki adam bulup huzura çıkarttılar. Sultan yatalağın mancınığa konulup fırlatılmasını; körün Delhi şehriden 40 günlük uzaklıktaki Devletâbâd'a dek sürüklene sürüklene götürülmesini emretti! Adam yolda param parça oldu, Devletâbâd'a sadece ayağı vardı! Hükümdarın bu tutumu karşısında Delhi ahalisi sahip olduğu malları ve ağırlıklarını bırakarak şehri terk ettiler." ²⁸

Muhammed bin Tuğluk bir süre sonra başkenti değiştirmenin olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kalmış ve tekrardan başkenti Delhi'ye taşımıştı. Delhi Sultan Firuz Şah döneminde de önemini korumuştur. Firuz Şah 1354 yılında Firuzâdâd şehrini inşa edip başkenti buraya taşımıştı. Ancak Delhi'nin canlılığını kaybetmemesi için insanların gün içerisinde Delhi'den Firuzâbâd'a gidip gelmelerini sağlamıştı. Böylece hem Firuzâbâd bayındır hale getirilmiş hem de Delhi hareketliliğini sürdürmüştü. ²⁹

Delhi Muhammed bin Tuğluk'tan sonra en büyük darbeyi Emir Timur'dan almıştı. Emir 1398 yılında Delhi önlerine gelerek savaşa tutuştuğu Tuğlukşahlar sultanı Mahmud Han'ı yenilgiye uğratmıştı. Akabinde şehri ele geçiren Timur şehre adeta veba salgını gibi çökmüş ve şehri harabeye çevirmişti. ³⁰ Emir Timur'un Semerkand'a dönmesinin ardından Delhi iki ay yönetimsiz ve harabe bir şekilde kalmıştı. İnsanların birçoğu ya hastalıktan ya da açlıktan ölmüştü. ³¹ Delhi bu hadiseden sonra Tuğlukşahlar Hanedanlığı'nın yıkılışına kadar sultanların ve hanların mücadelesine sahne olmuştu.

Tuğlukâbâd

Sultan Gıyâseddin Tuğluk Şah tarafından inşa edilen Tuğlukâbâd (توغلقاباد), Tuğluk Hanedanlığı'nın ikinci başkentiydi. Şehrin inşasına 1321 yılında başlanmıştı. ³² Tuğlukâbâd Yeni Delhi şehrinin 15 km güneydoğusunda kurulmuş ve şehrin mimarı da Anadolu kumandanı Melikzâde Ahmed b. Ayaz-ı Rûmî'dir. ³³ Tuğlukâbâd şehrinin kuruluş hikâyesini İbn Battuta: "Bir gün Sultan Kudbeddin'in huzuruna çıkan

Harita 1.

Cihânpenâh (Abha Rani, Tughluq Architecture of Delhi, Bharati Prakashan, India, Fig 32.)

21 Afif, 88; Berenî 528-550; Sirhindi, 126; Nizâmeddin Ahmed, 243. Firişte, 259.

22 Afif, 176.

23 Mehrdad and Natalie Shokoohy, 517; Kortel, "Tuğlukâbâd", 332; Page, Dihli, 258.

24 Battuta II, 653.

25 Surendra Sahai, Indian Architecture Islamic Period, Prakash boks India, New Delhi 2004, s. 27; Brown, 22; Emir Timur, Melfuzat-ı Timuri, 447-448; Rani, 78.

26 Berenî, 473; Nizâmeddin Ahmed, 218-9; Sirhindi, 100-1; Parasad, 82-87.

27 Berenî, 474.

28 İbn Battûta II, 697-698.

29 Afif, 135-6.

30 Şerefüddin Ali Yezdî, Emir Timur, çev. ve not. Ahsen Batur. Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 306; İbni Arabşah, Acâibu'l Makdûr, çev. ve not. Ahsen Batur, Selenge Yay. İstanbul 2012, s. 170-5; Nizâmüddin Şâmî, Zafernâme, çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 226-33.

31 Firişte, 287; Sirhindi, 173; Nizâmeddin Ahmed, 281.

32 Rani, 74-74; Berenî, 442; Firişte, 233; Nizâmeddin Ahmed, 211; Sharp, 12; Cole, 17.

33 Kortel, Tuğlukâbâd, 332; Mehrdad and Natalie Shokoohy, 516.

Tuğluk şöyle der: Ey Hünd-ı Âlem (Cihan Hükümdarı) buraya bir şehir kurarsan gayet yerinde bir iş yapmış olursun. Kudbeddin bu söze alaylı cevap verir: Eh, sen hükümdar olduğun zaman yaparsın bunu. Hak Teâlâ'nın izni ve takdiri ile Tuğluk tahta geçince bu şehri inşa eder ve kendi adını verir.” şeklinde aktarmaktadır.³⁴

Tuğlukâbâd şehrinin 8 km doğusunda Kil'a Ray Pithorâ yer alırken güneyinde de yapay bir göl bulunmaktadır. Bu yapay göl içerisinde Sultan Giyâseddin Tuğluk Şah'ın türbesi bulunmakta ve kemerli bir geçitle şehre bağlanmaktadır.³⁵ Tuğlukâbâd'dan günümüze ulaşan tek yapı Giyâseddin Tuğluk Şah'ın Türbesi'dir (Fotoğraf 1).³⁶

Tuğlukâbâd muson yağmurlarının etkisiyle gölü andıran havza ile çevrili bir tepe üzerine kurulmuştu. Şehrin çevresi yaklaşık 6 km kadar olup caddeleri de yaklaşık 2 km kadardı. Şehrin etrafını çevreleyen surların üzerinde burçlar bulunmaktadır. Tuğlukâbâd'ın toplamda 15 kapısı bulunmaktadır. Bu kapılardan 12'si dışa açılmaktadır. İki kapı dış kale ile şehir arasında, bir kapıda dış kaleyi iç kaleye bağlanmaktadır. Ancak Muhammed bin Tuğluk zamanında yapılan Adilâbâd için açılan bir kapı daha bulunmaktadır.³⁷ Bu kapılar: Delhi kapısı, Nimvala Kapısı, Doban Kapısı, Caklekhana Kapısı, Bhati Kapısı, Ravul Kapısı, Bandoeli Kapısı, Anderi Kapısı, Hirki Kapısı, Hathî Kapısı ve Arka Kapı şeklindedir. Birde Adilâbâd şehri için açılan Adilâbâd Kapısı bulunmaktadır (Resim 1).³⁸

Tuğlukâbâd şehri çevreleyen surlar topoğrafik şartlardan ötürü geometrik bir formda olmayıp girinti ve çıkıntılara sahipti. Surların yapımında devasa ebatta taşlar kullanılmıştı. Surların kalınlığı yer yer değişmektedir. Sarp kayalar üzerine inşa edilen duvarların kalınlığı ince iken diğer kısımlarda 10 metreyi bulmaktaydı. Ancak genel olarak duvarların kalınlığı 10 ile 15 metre arasındadır. Şehrin en sağlan yerini iç kale oluşturmakta ve bu alanda daha çok sultana ait yapılar yer almaktadır. İç kalenin en belirgin özelliği ortasında Cihannümâ adlı köşkün ve küçük bir caminin bulunmasıdır.³⁹

Tuğlukâbâd'ı çevreleyen surlar Orta Çağ'ın o günkü şartlarına uygun inşa edilmiş olup şehrin savunmasını kolaylaştırmak için de surların üzerine burçlar yerleştirilmişti. Eğimli yapıda inşa edilen bu burçların bazıları iki katlı inşa edilmişti. Ayrıca savaş esnasında ok ve mızrakların rahatlıkla kullanılması içinde mazgallar yerleştirilmişti.⁴⁰ Tuğlukâbâd üç ana bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümü aşağı şehir (pâ'in-şehir), ikinci bölümü yukarı şehir (bâlâ şehir) veya kale (bâlâ kale) oluşturmaktadır. Üçüncü bölümü de saray diye adlandırılan kısım oluşturmaktadır (Fotoğraf 2).⁴¹

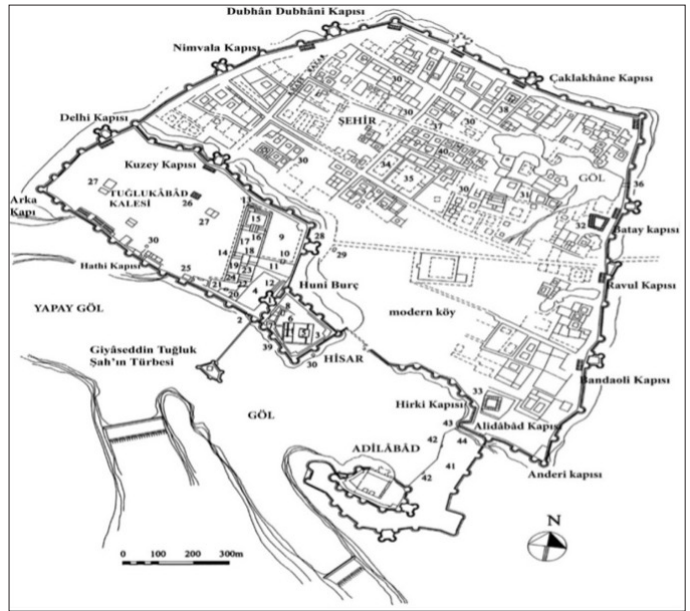
Dönemin kaynakları Tuğlukâbâd şehrinin hangi tarihte Tuğlukşahlı Hanedanlığı'nın başkenti olduğuna dair bilgi vermemektedir. Ancak Berenî'nin kayıtlarından ikinci Varangal seferinden önce olduğu anlaşılmaktadır. Uluğ Han (Muhammed bin Tuğluk Şah) Varangal şehri ele geçirdiğinde sultana fetihnâme göndermişti. Şehzadenin bu başarısı Tuğlukâbâd, Delhi ve Siri'de kutlanmıştı. Bu bilgiden hareketle Tuğlukâbâd'in başkent olduğu anlaşılmaktadır.⁴²

Tuğlukâbâd başkent olduktan sonra bir hayli geliştiği söylenebilir. Şehirde halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak için su ve tahıl depoları bulunmaktaydı. Ayrıca camiler, pazarlar, evler, saraylar, toplantı alanları gibi birçok yeri de barındırmaktaydı.⁴³ İbn Battûta'ya göre Giyâseddin Tuğluk Şah'ın köşkleri ve bütün serveti Tuğlukâbâd'daydı. Öyle ki kiremitleri altınla yaldızlanmış muhteşem bir köşkü vardı. Ayrıca söylentilere göre sultan burada bir havuz yaptırmış ve içerisinde altın erittiğinden yekpare bir görünüm almıştı.⁴⁴ Muhammed bin Tuğluk'un tahta geçmesinden sonra Tuğlukâbâd giderek önemini yitirmişti. Tuğlukâbâd günümüze kadar mimari varlığını sürdürmemiş, şehrin ihtişamını gösteren devasa yapılarından geriye sadece kalıntılar kalmıştır (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 1.

Giyâseddin Tuğluk Şah'ın Türbesi ([https://www.dfordelhi.in/tughlaqabad-fort\(20/03/2021\)](https://www.dfordelhi.in/tughlaqabad-fort(20/03/2021)))

Resim 1.

Tuğlukâbâd Şehrinin Kapıları, Kalesi ve Giyâseddin Tuğluk Şah'ın Türbesi Shokoohy, Mehrdad and Shokoohy, Natalie H, 520.

oluşturmaktadır (Fotoğraf 2).⁴¹

34 Battuta, 612; Kortel, Tuğlukâbâd, 332; Mehrdad and Natalie Shokoohy, 517.

35 J. Burton Page, "Dihli", E.P., vol. 2, Edited B. Lawis, CH. Pellat and J. Schacht, Leiden 1991, s. 257.

36 Kortel, Tuğlukâbâd, 332.

37 Mehrdad and Natalie Shokoohy, 520-521; Kortel, Tuğlukâbâd, 333; Stephen, 91-93.

38 Mehrdad and Natalie Shokoohy, 521.

39 Kortel, Tuğlukâbâd, 333; Mehrdad and Natalie Shokoohy, 521-530.

40 Percy Brown, Indian Architecture (Islamic Period), D. B. Taraporevala Sons & Co. Pvt. Ltd., 7. Baskı Bombay 1981, s. 20; Rani, 75.

41 Mehrdad and Natalie Shokoohy, 521; Kortel, Tuğlukâbâd, 332.

42 Nizâmeddin Ahmed, 213; Berenî, 276.

43 Kortel, Tuğlukâbâd, 332; Surendra Sahai, Indian Architecture Islamic Period, Prakash boks India, New Delhi 2004, s. 24.

44 Battûta II, 653.

Devletâbâd

Tuğluk Hanedanlığı'na başkentlik yapan diğer bir şehir de Devletâbâd (دولت اباد) idi. Muhammed bin Tuğluk saltanatının başlarında Deogir şehrinin ismini Devletâbâd olarak değiştirmiş ve hanedanlığın merkezini Delhi'den buraya taşımıştı. Sultan'ın başkenti buraya nakletmesinin bazı nedenleri vardı. Birinci nedeni Delhi'nin hanedanlığın sahip olduğu toprakların merkezinde olmaması ve bundan dolayı yönetim açısından stratejik önem arz etmemesidir.⁴⁵ Ayrıca Deogir'in Delhi'ye olan mesafesi; Gücerat, Lekhenevti, Satgaon, Sunargaon, Telingana, Maber, Dhursamudra, Kampila'ya eşit mesafede ve daha merkezi bir konumda olması.⁴⁶ İkinci nedeni Delhi'nin kuzeybatı sınırına yakın olması ve Moğol saldırılarına sık sık maruz kalmasıydı. Bundan dolayı Muhammed bin Tuğluk başkenti daha güvenilir bir bölgeye ve kuzeybatı istilacılarından uzak bir konuma taşımak istiyordu.⁴⁷ Üçüncü nedeni de Güney Hindistan'ın zengin kaynaklara sahip olmasıdır. Bundan dolayı sultan bu bölgeyle yakın ilişki kurmak ve bu zengin kaynaklardan kolayca faydalanmak arzusunda idi. Devletâbâd'ın konumu da buna müsaitti.⁴⁸ Bu nedenlerden ötürü Muhammed bin Tuğluk 1327⁴⁹ yılında hanedanlığın merkezini Delhi'den Devletâbâd'a naklettirmişti.⁵⁰ İbn Fazlullah el-Ömerî'nin verdiği bilgiye göre Muhammed bin Tuğluk Devletâbâd'ı başkent yaptıktan sonra burası için "*Kubbetülislam*" adını vermişti. Muhammed bin Tuğluk yeni başkentte ordunun, vezirlerin, kâtiplerin, kadıların, âlimlerin, fakirlerin ve tacirlerin oturması için ayrı ayrı mahalleler yaptırmıştı. Ayrıca bu mahallelere cami, pazar, değirmen, hamam ve fırın yaptırmış ve böylece ahalinin sıkıntı çekmesinin önüne geçmişti. Muhammed bin Tuğluk yeni başkenti mamurlaştırırken bir mahallenin diğer bir mahalleye ihtiyaç duymayacağı şekilde düzenlemişti.⁵¹ Ancak sultanın bütün çabalarına rağmen Devletâbâd istenilen seviyede mamurlaştırılamamıştı. Ayrıca Delhi halkının çoğunluğu göç esnasında perişan halde hayatlarını kaybetmişlerdi. Ülkede huzursuzluğun artması ve kuraklığın baş göstermesi sonucu Muhammed bin Tuğluk Delhi'ye dönmek zorunda kalmıştı. Böylece Delhi hanedanlığın yeniden başkenti olmuştu (Fotoğraf 4).⁵²

Sargadvârî

Tuğlukşahlar Hanedanlığı'na payitahtlık yapan diğer bir şehirde Ganj Nehri kenarında bulunan Sargadvârî (سرگدواری)ydi. Muhammed bin Tuğluk ülkesinde uzun yıllar sürecek kuraklığın baş göstermesi sonucu mahiyetini de alarak Sargadvârî'ye taşınmıştı. Burası Ganj Nehri'nden beslendiği için yaşanan kuraklıklardan pek etkilenmemişti. Sargadvârî hanedanlığına 1338-1341 yılları arasında iki buçuk yıl başkentlik yapmıştı.⁵³ Dönemin kaynakları hanedanlığın burada ki mimari yapılanması hakkında bilgi vermemektedir. Ancak İbn Battûta'nın aktardığı bilgiye göre Muhammed bin Tuğ-

Fotoğraf 3.

Tuğlukâbâd'dan Günümüze Ulaşan Kalıntılar (<https://www.istockphoto.com/gb/photos/tughluqabad> (20/03/2021))

Fotoğraf 2.

Tuğluâbâd Burçları (<https://sites.unimi.it/india/gallery/delhi/tughlaqabad.html> (20/03/2021))

Fotoğraf 4.

Devletâbâd Kalesi ve Çevresi (<https://www.thebetterindia.com> (20/30/2021))

45 Majumdur, Muhammad bin Tughluq, 64; Srivastava, 191; Berenî, 473; Prasad, The Histroy of Mediaeval İndia, 270.

46 Berenî, 473. Srivastava, 191; Prasad, The Histroy of Mediaeval İndia, 270; Prasad, A History of the Qaraunah Turks in India, 88.

47 Srivastava, 191-192; Haqqî, 34; Husain, Tughluq Dynasty, 174; Prasad, The Histroy of Mediaeval İndia, 271; Husain, Rise and Fall of Muhammed bin Tughluq, 123; Prasad, A History of the Qaraunah Turks in India, 91.

48 Srivastava, 192; Haqqî, 34; Prasad, The Histroy of Mediaeval İndia, 271.

49 Başkentin Delhi'den Devletâbâd'a taşındığı tarih kaynaklar da farklılık arz etmektedir. Nizâmmeddin Ahmed'in verdiği bilgiler ışığında bu olayın 727(1327) yılında gerçekleştiği şeklindedir. Badâüni ve Firişte de verilen bilgiler bunu doğrular mahiyettedir. Ayrıca nümizmatik kalıntılarda bu bilgileri doğrular niteliktedir. Devletâbâd'da kesilen sikkelerin tarihi 727(1327) yılına aittir. Detaylı bilgi için bk. Prasad, 82-85.

50 Sirhindi, 100-101; Cöhc, Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri, 714; Haig, Historical Landmarks of Deccan, 27; Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, 331; Prasad, A History of the Qaraunah Turks in India, 82; Haig, The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and second Conquest and Revolt of the Deccan, 140.

51 İbn Fazlullah el-Ömerî, Mesâlikü'l-Ebsâr (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım), çev. Ahsen Batur, Selenge yay, İstanbul 2014, s. 30.

52 Berenî, 474-81; Nizâmmeddin Ahmed, 218-221; Mehrdad and Natalie Shokoohy, 519.

53 Berenî, 485; Nizâmmeddin Ahmed, 225; Husain, Rise and Fall of Muhammed bin Tughluq, 165; Prasad, A History of the Qaraunah Turks in India, 156-158.

luk Sargadvarî'ye taşındıktan sonra ahalie burada evler inşa etmelerini buyurmuştu.⁵⁴ Bu bilgiden hareketle burada sultanın ve ailesinin yaşaması için saray ve ahalinin barınması içinde evler inşa edildiği anlaşılmaktadır (Harita 2).

Firuzâbâd

Tuğlukşah Devleti'nin bir diğer başkenti de Sultan Firuz Şah tarafından inşa edilen Firuzâbâd (فیروز آباد) dır. Firuzâbâd, 1354 yılında Cûn Nehri havzasında yer alan Kâvîn'de inşa edilmişse de 18 farklı bölgeyi sınırları içine almaktaydı.⁵⁵ Bu bölgeler Andebhat (اندبخت), Saray-ı Şeyh Melikyar Parân (سرای شیخ ملک پاران), Saray-ı Şeyh Ebu Bekir Tusi (سرای شیخ ابوبکر طوسی), Ketihvara (کتیهواره), Lahravat (لهرات), An-dhâvali (اندھاوولی), Saray-ı Melik (سرای ملک), Sultan Raziye'nin Türbesi (مقبره سلطان رضیه), Behârî (بهاری), Mehrûle (مهروله) ve Sultanpûr (سلطانپور) dı.⁵⁶ Andebhat'tan Köşk-i Şikâr'a kadar birçok bina inşa edilmişti. Ayrıca 8 halk camisi bir de özel cami inşa edilmişti. Bunlar: Mescid-i Has (مسجد خاص), Mescid-i Hânicihân (مسجد خانجهان), Câne-negar (جاننگر), Mescid-i Naib Berbak (مسجد نائب باریک), Mescid-i Melik Bahr-i Şihne-i Nethî (مسجد ملک بحر شحنة نتهی), Mescid-i Melik Nizamul-Mülk (مسجد ملک نظام الماک), Mescid-i Cuma (مسجد جمعه) ve Mescid-i Andebhat (مسجد اندبخت) gibi camilerdi.⁵⁷ Camilerin kapasitesi yaklaşık 10.000 kişiydi.⁵⁸

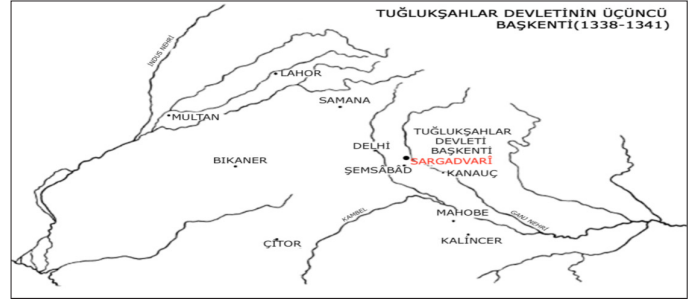
Stephen'in verdiği bilgiye göre Firuzâbâd modern Delhi'den iki kat büyüktü. Firuzâbâd'ın Andebhat ile Köşk-i Şikâr arası altı mil kaddı. Ayrıca nehirden Havza-i Has arası iki mil kaddı. Firuzâbâd modern Delhi'nin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.⁵⁹ Sultan Firuz Şah saltanatı boyunca insanlar Delhi'den Firuzâbâd'a, Firuzâbâd'dan da Delhi'ye gidip gelmekteydi. Bu güzergâh arasında yoğun bir ulaşım vardı.⁶⁰ Sultanın başkentte devlet işlerini yürüttüğü üç köşkü vardı. Bunların ilkinin Han, Emir ve Melik gibi yüksek rütbeli görevlilerin kabul edilip görüşüldüğü Mahal-i Sahn-i Gilfn (محل صحن گلین) oluşturmaktaydı. İkincisi bireysel başvuruların alındığı Mahal-i Çehçe-i Çûbin (محل چهچه چوبین) di. Üçüncüsünü de genel kabullerin yapıldığı ve Mahal-i Bar-i 'am (محل بارعام) olarak da anılan Sahn-i Miyanağı (محل میانگی) oluşturmaktaydı.⁶¹ Firuzâbâd'da en çok dikkat çeken yapı Kotla Firuz Şah'tır.

Kotla Firuz Şah

Kotla Firuz Şah, Firuzâbâd şehri içerisinde inşa edilen hisara verilen isimdir. Sultan Firuz Şah tarafından 1354 yılında inşa edilmişti. Hisar içerisinde Cami-Mescid, Firuz Şah'ın sarayı, Baoli ve sultanın bahçeleri bulunmaktadır.⁶² Kotlanın etrafını yarım dairesel burçların güçlendirdiği taş duvarlar çevrelemiştir. Bu duvarlar eğimli bir yapıda inşa edilmiş ve üzerlerine de mazgallar yerleştirilmiştir.⁶³ Kotla Firuz Şah düzensiz bir dikdörtgen plana sahipti (Resim 2, 3).⁶⁴

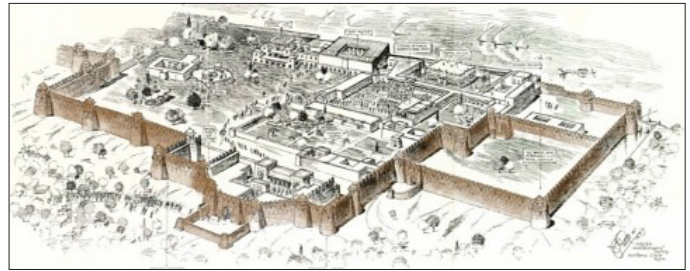
Baoli

Sultan Firuz Şah tarafından Kotla Firuz Şah'da inşa edilen yapılardan biri de Baoli diye adlandırılan havuzdu. Baoli, Aşoka sütunun kuzeybatısına inşa edilmişti. Havuz iki kat şeklinde ve taş duvarlardan yapılmıştı. Üzeri açık bir şekilde inşa edilen yapı bölgenin su ihtiyacını karşılamaktaydı (Fotoğraf 5).⁶⁵

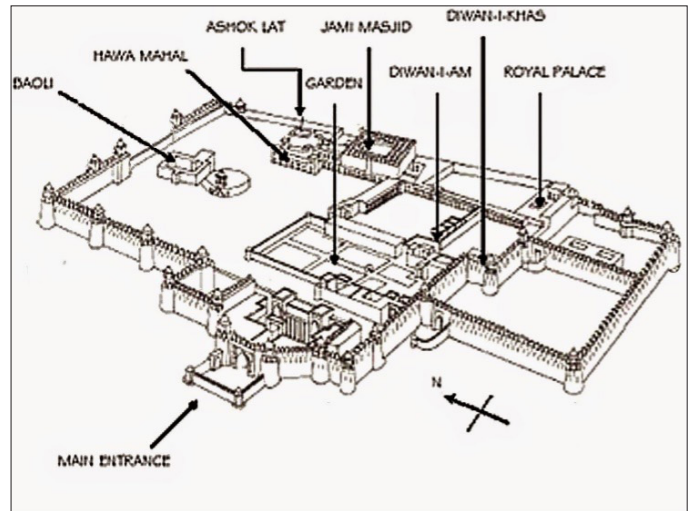
Harita 2.

Tuğlukşahlar Devleti'nin Üçüncü Başkenti Gösteren Harita. Husain, *Tughluq Dynasty*, 228-229.

Resim 2.

Kotla Firuz Şah (Sayfa, 21)

Resim 3.

Kotla Firuz Şah İçerisinde Yapıları Gösteren Çizim ([https://rangandatta.wordpress.com/2017/09/30/feroz-shah-kotla-or-ferozabad-the-5th-city-ofdelhi \(21/01/2021\)](https://rangandatta.wordpress.com/2017/09/30/feroz-shah-kotla-or-ferozabad-the-5th-city-ofdelhi (21/01/2021)))

54 İbn Battûta II, 709.

55 Banarjee, 138; Afif, 134; Stephen, 122.

56 Afif, 134-5; Banarjee, 138-139; Stephen, 123; Delhi Zail, List of Monuments (Muhammadans and Hindus), vol. 2, Superintendent Government Printing, India 1919, s. 70.

57 Afif, 135; Banerjee, 139.

58 Afif, 135; Zail, 70; Stephen, 123.

59 Stephen, 123.

60 Afif, 135-6; Stephen, 124.

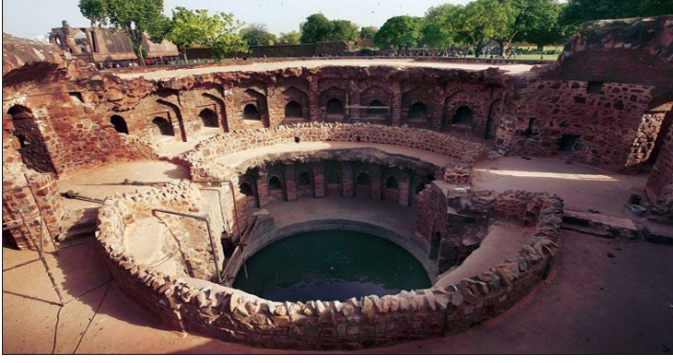
61 Afif, 277-8; Stephen, 124; Rani, 81.

62 Rani, 57-58; McKibben, 64.

63 Welch and Crane, 128.

64 Rani, 58; Page, 2.

65 Page, 8-9.

Fotoğraf 5.

Baoli ([https://www.indiatoday.in\(20/03/2021\)](https://www.indiatoday.in(20/03/2021)))

Cami' Mescid

Cami' Mescid Sultan Firuz Şah tarafından 1354 yılında inşa edilmişti. Firzâbâd şehri içerisindeki yapılardan biri olan bu cami nehir tarafında bulunan kale duvarına bitişik ve piramitsel yapının da güneyinde yer almaktadır. ⁶⁶Geniş sütunlar üzerine inşa edilen cami fevkanî olarak inşa edilmişti. Bodrum katında bulunan sütunlar kemerlerle birbirine bağlanarak geniş koridorları oluşturmaktadır. İbadet edilen kısım ikinci katta bulunmaktadır (Fotoğraf 6). ⁶⁷

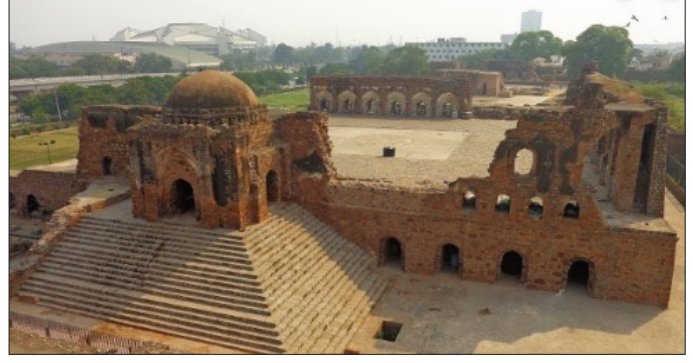
Zeminden başlayan ve caminin ana giriş kapısına ulaşımı sağlayan oldukça geniş merdivenler bulunmaktadır. Bu merdivenler vasıtasıyla ikinci katta yer alan dış kapılara ulaşılmaktadır. Üzerleri kubbeye kaplanan kıpırlardan geçerek caminin giriş kapısına ulaşılmaktadır. Camiye giriş çıkışı kolaylaştırmak için farklı yönlere bakan üç ana giriş kapısı bulunmaktadır. Cami harim ve revaklı avludan müteşekkildir. Günümüzde Cami' Mescid'in sadece kible duvarı ayakta kalabilmiştir. Diğer kısımları büyük oranda çökmüştür. ⁶⁸ Yapının kalan kısımlarında günümüzde de ibadet edilmektedir.

Cami' Mescid Ziyaeddin Berenî'nin dikkatini çekmişti. Öyle ki Caminin kubbesinin muhteşem ve görkemli yapıldığını ve bu yönüyle de gök kubbe ile yarışacak güzellikte olduğunu belirtmektedir. ⁶⁹ Cami' Mescid Emir Timur'unda nazarı dikkatini celp eylemişti. Şerafettin Ali Yezdî'nin verdiği bilgiye göre Emir Delhi'den Firuzâbâd'a gelmiş ve Cami' Mescid'de iki rek'at namaz kılmıştı. ⁷⁰ Camiye hayran kalan Emir Semerkand'da benzerini yaptırmak için Hind diyarından birçok zanaatkârı da beraberinde götürmüştü. ⁷¹

Aşoka'nın Sütunu

Sultan Firuz Şah'ın Cami-Mescid'e sonradan ilave ettiği ve Aşoka sütunu olarak da bilinen piramitsel bir yapı bulunmaktadır. Yapının inşası ve Aşoka'nın sütunun buraya dikilmesi 1367 yılına tekabül etmektedir. ⁷² Afif'in verdiği bilgiye göre Sultan Firuz Şah Thatta seferinden döndükten sonra Delhi ve çevresinde zaman zaman gezintilere çıkmaktaydı. Bu gezintiler sırasında sultan, Aşoka'ya ait sütunları keşfetmişti. Sütunlardan biri Tobra (Topar) köyünde diğeri de Mirat'taydı. Sultan Firuz Şah bu sütunları getirterek birini Köşk-ü Şikâr'a diğeri de Cami' Mescid'in yanına diktirmişti. ⁷³ Ayrıca Cami' Mescid'in yanına dikilen bu sütun sembolik olarak minare görevi üstlendiğinden "minare-i zerin" adı da verilmişti (Fotoğraf 7). ⁷⁴

Firuzâbâd Sultan Firuz Şah'ın ölümünden sonrada hanedanlığın merkezi olma statüsünü çok fazla koruduğu söylenemez. Firuz Şah'ın ardından şehzadeler konumlarına göre bazen Delhi bazen de Firuzâbâd'da tahta çıkmışlardı. Örneğin Sultan Firuz Şah ölümünden bir süre önce varis olarak Fetih Han'ın oğlu Tuğluk Şah'ı atamıştı. Tuğluk Şah, sultanın ölümü üzerine 20 Eylül 1388 tarihinde "Gıyâseddin" unvanıyla Firuzâbâd'da tahta çıkmıştı. ⁷⁵

Fotoğraf 6.

Cami' Mescid (Welch, Crane, "The Tughluqs: Builders of the Delhi Sultanate", 133.)

Fotoğraf 7.

Aşoka Sütunu (http://www.wikiwand.com/en/Feroz_Shah_Kotla (25/10/2020))

66 Rani, 25; William Jeffrey Mckibben, The Architecture of Firuz Shah Tughluq, Yayınlanmış Doktora Tezi, The Ohio State University, 1988, s. 68; O. Köprülü, Firuz Şah Tuğluk, 142; Kortel, Tuğluklular, 336.

67 Anthony Welch and Howard Crane, "The Tughluqs: Builders of the Delhi Sultanate", Muqarnas: An Annual on Islamic Art and Architecture, vol. 1, Yale Uni. Pres, New Haven 1983, s. 130; Rani, 26.

68 Rani, 26.

69 Berenî, 561-2.

70 Şerefüddin Ali Yezdî, 306.

71 Emir Timur, Melfuzât-ı Timurî, 447.

72 Mckibben, 98.

73 Afif, 305-308; Mckibben, 99; Alexander Cunningham, Archaeological Survey of India Report for the Year 1872-73, vol. 5, Office of the Superintendent of Government Printing, Calcutta 1875, s. 143.

74 Rani, 27; Gordon Rislely Hearn, The Seven Cities of Delhi, London 1906, s. 124-125.

75 Nizâmeddin Ahmed, 261; Sirhindi, 149; Srivastava, 221; Bedâüni, 341; Muhammed Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", A comprehensive History of India, vol. 5 The Delhi Sultanat, People's Publishing House, New Delhi 1970, s. 620; R. C. Maajumdar, "The Successor of Firuz Shâh", The Delhi Sultanate, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1960, s. 110; Cöhcce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", 716; Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, 335; Bihamed Hani, 24; Prasad, History of Mediaeval India, 330.

Şehzadeler arası taht mücadeleleri han, emir ve melikleri böldüğü gibi bazen de başkentleri bölmüştü. Örneğin Nâsireddin Mahmud 23 Mart 1394 tarihinde Delhi'de Hümayun Sarayı'nda tahta çıkmıştı. ⁷⁶ Ancak Nâsireddin Mahmud hanedanlığın başında iken bu seferde Nâsireddin Nusret Şah Ocak 1395 tarihinde Firuzâbâd'da tahta çıkmıştı. ⁷⁷ Böylece biri Delhi diğeri Firuzâbâd olmak üzere hanedanlığın başında iki sultan bulunmaktaydı. ⁷⁸

Muhammedâbâd

Nâsireddin Muhammed tahta çıktıktan sonra onun yönetimine karşı bazı Hintli yöneticiler birleşerek isyan etmişti. Sultan bu isyanları bastırmak için harekete geçmişti. Nâsireddin Muhammed Etevâh Kalesi'ni yağmaladıktan sonra Kanuc'a gelmiş ve akabinde de Câliser'a gitmişti. Sultan burada 1392) yılındayeni bir kale şehri inşa ettirmişti. Bu kalenin adını da Muhammedâbâd koymuştu. ⁷⁹ Bihamed Hani'nin verdiği bilgiye göre Nâsireddin Muhammed Ganj Nehri kıyısında bulunan Câliser'i başkent yapmıştı. Delhi'nin yönetimini de oğlu Hümayun Han'a bırakmıştı. ⁸⁰ Husain'in verdiği bilgiye göre de Sultan Nâsireddin Muhammed Câliser'i merkezi yaparak başkent yapmıştı. Ayrıca burada yeni bir şehir inşa etmiş ve adını da Muhammedâbâd koymuştu. ⁸¹ Firişte, Nizâmeddin Ahmed ve Sirhindi sultanın Câliser'de Muhammedâbâd adında bir kale inşa ettiğine dair bilgi vermektedirler. Ancak sultanın burasını başkent yaptığına dair bir bilgi vermemektedirler. Her ne kadar döneme ışık tutan kaynaklar direkt olarak Muhammedâbâd'ın başkent yapıldığına dair malumat vermemiş olsalar da bir süreliğini hanedanlığa payitahtlık yapmış olduğu söylenebilir.

Sonuç

Tuğluk Hanedanlığı Delhi merkez olmak üzere kurulmuş Müslüman Türk devletlerinden biridir. Halaç Hanedanlığı'nın yıkılması üzerine onların hâkim olduğu topraklar üzerinde egemenliklerini tesis etmişlerdi. Tuğluk şehzadeleri Hint âdeti gereğince ölen sultanın sarayını terk ederek kendilerine yeni saraylar inşa etmişlerdi. Bu sarayların etrafına yeni yapılar inşa etmiş ve bölgenin zamanla gelişerek şehir statüsüne kavuşmasını sağlamışlardı. Ancak bunu yaparken de hanedanlıkların başkenti Dârü'l- Mülk Delhi'nin canlılığını yetirmemesine özen göstermişlerdi. Öyle ki Tuğluk sultanları yeni şehirler inşa ederken Delhi'nin etrafındaki çorak arazileri tercih etmişlerdi. Böylelikle bu alanların mamurlaştırılmasıyla Delhi'nin sınırları genişletilerek gelişmesine katkı sağlamışlardı. Bu doğrultuda Tuğlukâbâd adı verilen ilk şehir Gıyâseddin Tuğluk Şah tarafından inşa edilmişti. Muhammed bin Tuğluk Şah'ta babasının izinden giderek Delhi'nin gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamıştı. Ancak onun saltanatının başlarında başkenti hanedanlığın hâkim olduğu toprakların merkezi Devletâbâd'a taşıma gayreti ve halkı topyekûn buraya iskâna tabi tutması Delhi'nin ihtişamını yitirmesine sebep olmuştu. Muhammed bin Tuğluk zamanla bu hatasının farkına varmış ve bölgenin eski hâline kavuşması için çaba göstermişti. Onun döneminde yaşanan diğer bir hadise de uzun yıllar süren kuraklıkların yaşanması ve bunun sonucunda salgın hastalıkların artmasıdır. Sultan yıkıcı felaketlere sebep olan bu hastalıklardan tebaasını korumak için bir süreliğine Sargadvârî'yi merkez olarak kullanmıştır.

Hanedanlığın üçüncü sultanı Firuz Şah da tahta geçince amcası Gıyâseddin ve kuzeni Muhammed bin Tuğluk Şah'ın izinden giderek kendine Firuzâbâd adında yeni bir şehir inşa ettirmişti. Firuz Şah bu şehri mamur hala getirmek için Delhi güzergâhı boyunca insanların buraya rahatça ulaşmalarını sağlamıştı. Böylece hem Delhi hareketliliğini sürdürmüş hem de Firuzâbâd bayındır hale gelmişti. Sultan Firuz Şah'ın ölümü üzerine hanedan üyeleri arasında taht mücadeleleri yaşanmıştı. Buna bağlı olarak hanedanlığın başkent statüsü, Delhi ile Firuzâbâd arasında gidip gelmişti. Öyle ki biri Delhi diğeri de Firuzâbâd olmak üzere devletin başına aynı anda iki sultanın da geçtiği görülmüştü. Tuğlukşahlar Devletine başkentlik yapan diğer bir şehir de Câliser'dir. Burası Nâsireddin Muhammed tarafından bir süreliğine başkent yapılmıştı. Tuğlukşahlar Devleti tarihine genel olarak bakıldığında sultanlar yeni şehirler inşa edip devleti buralardan yönetmiş olsalar dahi devletin merkezi her zaman Delhi olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – M.B., S.E.; Tasarım – M.B., S.E.; Denetleme – Savaş Eçilmez; Kaynaklar – M.B.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.B.; Analiz ve/veya Yorum – M.B., S.E.; Literatür Taraması – M.B.; Yazıyı Yazan – M.B., S.E.; Eleştirel İnceleme – S.E., M.B.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – M.B., S.E.; Design – M.B., S.E.; Supervision – S.E.; Resources – M.B.; Materials – M.B.; Data Collection and/or Processing – M.B.; Analysis and/or Interpretation – M.B., S.E.; Literature Search – M.B.; Writing Manuscript – M.B.; Critical Review – S.E., M.B.

Declaration of Interests: The authors have no conflict of interest to declare.

Funding: The authors declared that this study has received no financial support.

76 Nizâmeddin Ahmed, 272; Sirhindi, 163-164; Bedâûnî, 348; Hüseyin, Tughluq Dynasty, 453.

77 Hüseyin, Tughluq Dynasty, 458; Majumdar, "Successors of Firûz Shâh", 113; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", 624; Nizâmeddin Ahmed, 275; Sirhindi, 167; Bedâûnî, 350.

78 Nizâmeddin Ahmed, 275; Sirhindi, 167-168; Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", 624; Majumdar, "Successors of Firûz Shâh", 113.

79 Nizâmeddin Ahmed, 269-70; Sirhindi, 160-1; Husain, Tughluq Dynasty, 451.

80 Bihamed Hani, 43-4.

81 Husain, 451.

Kaynaklar

- Afif, Şems-i Sirâc, Târîh-i Firuzsâhî, (ed. Mevlev Vilayaet Hüseyin) Kalküte 1891.
- Afif, Şems-i Sirâc, Târîh-i Firuzsâhî (trc.- ed. H. M. Elliotand John Dowson, Susil Gupta İndia) Kalküte 1953.
- Agha Mahdi Husain, *Tughluq Dynasty*, Thacker Spink & CO., Calcutta 1933.
- Agha Mahdi Husain, *The Rise and Fall of Muhammad bin Tughluq*, Luzac & CO., London 1938.
- Banarjee, Jamini Mohan, *History of Firuz Shah Tughluq*, Delhi 1967.
- Banarsi Parasad Sakasena, "Firuz Shah Tughluq", *A Comprehensive History of İndia*, V. Volume, Delhi 1970.
- Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, cilt I, TTKY, Ankara 1946.
- Berenî, Ziyâeddin, *Tarih-i Firuz Şahi* (Tas. Mevlevî Seyyid Ahmed Han Sahip) Kalküte 1862.
- Berenî, Ziyâeddin, *Tarih-i Firuz Şahi*, (ing. çev. İ. Ahmad Zilli), Primus Books, 2015.
- Cole, Henry Hardy, *The Architecture of Ancient Delhi*, Published by the Arundel Society, London 1872.
- Cöhce, Salim, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler Ansiklopedisi*, cilt 7, Ankara 2002.
- Cöhce, Salim, "Şemsi Melikleri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*, (Basılmamış Doktora tezi) Elâzığ 1986.
- Cunningham, Alexander, *Archaeological Survey of İndia Report for the Year 1872-73*, vol. 5, Offic of the Superintendent of Government Printing, Calcutta1875.
- Ebû Abdullah Muhammad İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi-II çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2000.
- El-Ömerî, İbn Fazlullah, Mesâlikü'l-Ebsâr (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım), çev. Ahsen Batur, Selenge yay, İstanbul 2014.
- Faroosqi, N. R., "Delhi Sultanlığı", *DİA-IX*, İstanbul 2002.
- Farshawe, H. C., "Dehli", İA., İstanbul 1977.
- Firişte, Muhammed Kâsım Hinduşah, Tarih-i Firişte, İng. trc. John Briggs, *History of the Rise of the Muhammadan Power of İndia*, London 1829.
- Habib, Muhammad, "Successors of Firuz Shah Tughluq" *A Comprehensive History of İndia*, V. Volume, Delhi 1970.
- Hâce Nizâmeddin Ahmed Herevî, *Tabakât-ı Ekberî*, (çev. B. De), Calcutta 1927.
- Haig, T. W., "Giyâsüddin Tuğluk" *MEB. İA- 4*, İstanbul 1964.
- Haig, T. W., "Muhammad II", *MEB. İA-VIII*, İstanbul 1979.
- Haqqi, S. A. H., *The Turkish İmpact on İndia the First Phase*, (Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem, çev. Dr. Yuluğ Tekin Kurat), Middle East Tecnical Uni. Ankara 1984.
- Hearn, Gordon Risley, *The Seven Cities of Delhi*, London 1906.
- Jackson, P., "Muhammad B. Tughluk", *EP*, cilt VII, Leiden- New York 1993.
- Kadir, Khurram, "Public Opinion in Pre-Modern Times. Muhammad Jauna Bin Tughluq : The Genesis of a Zâlim Sultan Part IV", *Quarterly Journal of Pakistan Historical society*, LX (IV), October-December 2012.
- Khalıq Ahmed Nizami, "Delhi", *DİA- 9*, İstanbul 1994.
- Konukçu, Enver, "Giyâseddin Tuğluk" *DİA-14*, İstanbul 1996.
- Kortel, S. Haluk, "Tuğluklular", *DİA-41*, İstanbul 2012.
- Köprülü, Orhan Fuad, "Fîrûz Şah Tuğluk", *DİA-XIII*, İstanbul 1996.
- Köprülü, M. Fuad, Fîrûz-Şah Tuğluk", *MEB.İA-IV*, İstanbul 1964.
- Majumdar, R. C., "Ghiyas-ud-din Tughluq" *The Delhi Sultanate*, Bombay 1960.
- Majumdar, R. C., "Muhammad bin Tughluq", *The Delhi Sultanate*, Bombay 1960.
- Majumdar, R. C., "Fîrûz Shâh", *The Delhi Sultanate*, Bombay 1960.
- Majumdar, R. C., "The Successors of Fîrûz Shâh", *The Delhi Sultanate*, Bombay 1960.
- Majumdar, R. C., "The İnvasion of Tîmûr and the end of the Tughluq Dynasty", *The Delhi Sultanate*, Bombay 1960.
- Merçil, Erdoğın, *Mülûman –Türk Devletleri Tarihi*, TTKY, Ankara 2006.
- Mckibben, William Jeffrey, *The Architecture of Firuz Shah Tughluq*, Yayınlanmış Doktora Tezi, The Ohio State University, 1988.
- Nizami, K. A., "II. Sultan Muhammad bin Tughluq" *A Comprehensive History of İndia*, V. Volume, Delhi 1970.
- Page, J. A., *A Memoir on Kotla Firoz Shah Delhi*, Maneger of Publication, Delhi 1937.
- Page, J. Burton, "Dihli", *EP*, vol. 2, Edited B. Lawis, CH. Pellat and J. Schacht, Leiden 1991.
- Sahai, Surendra, *Indian Architecture İslamic Period*, Prakash boks İndia, New Delhi 2004.
- Percy Brown, *Indian Architecture (İslamic Period)*, D. B. Taraporevala Sons & Co. Pvt. Ltd., 7. Baskı Bombay 1981.
- aksena, Banarsi Parasad, "Ghiyasuddin Tughluq" *A Comprehensive History of İndia*, V. Volume, Delhi 1970.
- Sherwani, H. K., "Dawlatâbâd", *EP*, vol 2, Leiden 1991.
- Singh, Sukhdev, *The Muslims of Indian Origin During the Delhi Sultanate*, Aravali Books İnternational, New Delhi 2005.
- Sirhindi, Yahya bin Ahmed bin Abdullah, Târîh-i Mübârekşahî, (ing çev. K. K. Basu), Baroda, 1932.
- Srivastava, A. L, *The Sultanate of Delhi*, Agra 1950.
- Zail, Delhi, *List of Monuments (Muhammadans and Hindus)*, vol. 2, Superintendent Government Printing, İndia 1919.
- Welch, Anthony and Crane, Howard, "The Tughluqs: Builders of the Delhi Sultanate", *Muqarnas: An Annual on İslamic Art and Architecture-1*, Yale Uni. Pres, New Haven 1983.

Structured Abstract

One of the Muslim Turkish states that established a state in India is the Tughluqshahs state. The dynasty was established with the headquarters in Delhi. Delhi, which was established on the western bank of the Yuma River, one of the branches of the Ganges River, is mostly referred to as Dihli in Islamic sources.

Delhi has a great importance in Turkish history like Rey, Nishapur and Istanbul. Delhi's gaining importance in terms of Muslim Turkish history begins with its conquest by Sultan Kutbeddin Aybeg in 1192 and making it the capital. Dynasties established at certain times since this date contributed to the development of Delhi and its status as an important city. Dynasties based in Delhi contributed to the development of this place and the expansion of its borders over time. Because it was the capital of the dynasties, where the state affairs were carried out, where the palaces of the rulers were located.

During the Tughluqshah Dynasty such as Giyâseddin Tuğluk Shah, Muhammed bin Tughluq Shah and Firuz Shah built new cities for themselves and moved their capitals to these cities. However, Delhi remained the most important center of the state. Because even though the princes came to the throne outside Delhi, they came to Delhi after a while and ascended the throne here as well. For example, Muhammed bin Tughluq ascended the throne in the capital Tughluqabad after his father Giyâseddin passed away in Afghanpur. However, Mohammed bin Tughluq came to Delhi 40 days later and was enthroned here with an official ceremony. It is seen that Delhi lost its vitality for a while during the Tughluqshah Dynasty. Because Muhammad bin Tughluq Shah had transferred the capital of the dynasty from Delhi to Davlatabad and had the people of Delhi migrated here. This caused Delhi to lose its former vitality. However, after a while, Muhammed bin Tughluq abandoned this mistake and moved his capital back to Delhi.

Delhi continued to be a center during the reign of Firuz Shah. After Muhammed bin Tughluq, Delhi received the biggest blow from Emir Timur. The Emir came to Delhi in 1398 and defeated the Mahmud Khan, whom he had fought. Timur, who captured the city afterward, collapsed into the city like a plague epidemic and devastated the city. After Emir Timur's return to Samarkand, Delhi was left without management and devastation for two months.

Another capital of the dynasty was Tughluqabad. Built by Sultan Giyâseddin Tughluq Shah, Tughluqabad was the second capital of the Tughluq Dynasty. While Kil'a Ray Pithorâ is located 8 km east of Tughluqabad city, there is an artificial lake in the south. There is the tomb of Giyâseddin Tughluq Shah in this artificial lake and it is connected to the city by an arched passage. Tughluqabad was built on a hill surrounded by a lake-like basin under the influence of monsoon rains. Tughluqabad city is divided into three main parts. The first part is the lower city (pâ'in-şehr), the second part is the upper city (bâlâ şehr) or the castle (balâ castle). The third part is the part called the palace. The construction of the city began in 1321. However, there is no information about when he was the capital of the dynasty. However, it is understood from Berenî's "Tarih-i Firuz Şahi" that it was before the II Varangal campaign. Tughluqabad Mohammed bin Tuğluk Shah became the head of the state and gradually lost its importance. Thus, Tughluqabad could not survive until today. Only large piles of stones remained from this magnificent city.

Another city that was the capital of the Tughluq Dynasty was Davlatabad. As it is known, at the beginning of the reign of Muhammad bin Tughluq, the name of the city of Deogir was changed to Davlatabad. He subsequently moved the headquarters of the dynasty from Delhi to here. The most important reason for the Sultan to make such a move was to move the capital to the center of the lands owned by the state. Delhi was still further north. This place was equidistant from many cities and at a more central point. However, despite all the efforts of the sultan, Davlatabad could not be brought to the desired level. Another capital of the Tughluqshah Dynasty was Sargadvari, located on the banks of the Ganges River. Muhammed bin Tughluq moved to Sargadvari as a result of the drought that would last for many years in his country.

Another important capital of the Tughluqshah State was Firuzabad, which was built by Sultan Firuz Shah. Although Firuzâbâd was built in Qavîn, located in the Cûn River basin, in 1354, it covers 18 different regions. Kotla Firuz Shah is located in Firuzabad. It maintained its importance during the reign of Sultan Firuz Shah. Although for a short time, Muhammadabad was the last capital of the dynasty. Nasir al-Din Mohammed made Caliser, located on the banks of the Ganges River, his capital. He left the administration of Delhi to his son Humayun Khan. After the Tughluqshah Dynasty ruled for about 100 years, they disappeared from the stage of history.